

РЕЦЕНЗИЯ

От

доц. д-р Ася Христова Иванова, Нов български университет,
професионално направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство“
за придобиване на образователна и научната степен „доктор“
по професионално направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство“,
с кандидат ас. Десислава Шпатова

Десислава Шпатова завършва актьорско майсторство в бакалавърска програма „Театър“, НБУ през 2006г. и театрална режисура в Магистърска програма „Театрално изкуство и общество“, НБУ през 2016г. През 1999 учредява сдружение с нестопанска цел „Легал арт център“ за независим театър, а през 2002 специализира театрален мениджмънт като стипендиант на програмата „ArtsLink“, SEC International Partners, Ню Йорк, САЩ. Професионалният ѝ опит и осъществените представления са с внушителен обем. Нейни спектакли са представени на различни международни и национални театрални форуми и фестивали като получават висока оценка и носят редица престижни награди – първа награда за чуждестранно представление ("Слугините") на Международен театрален фестивал MASZK, Сегет, Унгария (2003г.); номинация за режисура за наградата ИКАР за спектакъла „ПСИХОЗА 4,48“ (2006); номинация за режисура за наградата ИКАР за спектакъла "Изкуството да смяташ боклука под килима" (2009); награда Аскеер за режисура за "Изкуството да смяташ боклука под килима" и "Тихи невидими хора"(2009); награда за най-добро представление "Изкуството да смяташ боклука под килима"(2009);

Педагогическият опит на Десислава Шпатова датира от 2005г., когато тя започва да води различни курсове в програма „Театър“, НБУ. От 2018г е щатен асистент в бакалавърски факултет на НБУ.

Безспорно впечатление в професионалния опит на кандидата прави трайния ѝ интерес към взаимодействието между кино и театрална форма – спектаклите "Жени на ръба" по Педро Алмодовар (2001г.), „Кафе и цигари" по Джим Джармуш (2006г.), „Изкуството да смяташ боклука под килима“ по „Сцени от един семеен живот“ на Бергман (2008г.), „Часът на вълците“ по

текстове на Бергман от „Из живота на марионетките“ (2013г.) и „Промяната“ по текстове на Лив Улман и Ингмар Бергман реализирано в Университетски театър, НБУ (2015г.). Съвсем закономерно сценичната реализация на последните три спектакъла, свързани с творчеството на Ингмар Бергман, са част от проучването и авторското изследване на кандидата.

Предложеният за защита дисертационен труд “ИНГМАР БЕРГМАН НА БЪЛГАРСКАТА ТЕАТРАЛНА СЦЕНА” на Десислава Шпатова е с обем от 130 страници, от които 121 страници основен текст структуриран по следния начин: увод, изложение в три глави, изводи и заключение. След края на тезата са посочени основни приноси и библиография, която обхваща 101 източника – 69 заглавия на кирилица и 32 на латиница.

Добре формулираното заглавие на дисертационния труд дава ясна представа за тематичното поле и проблематика, в които се разполага текста. Творчеството на Ингмар Бергман е свързано със същностните философски, морални и екзистенциални въпроси и безспорно оказва влияние както в развитието на кино изкуството, така и на българската театрална сцена. Актуалността на избраната тема се определя и от липсата на научни изследвания за рефлексите на творчеството му в областта на театралното изкуство в България. Десислава Шпатова разглежда проблема за взаимодействието между екранната и сценична форма не само като пренос на киносценариите и литературата на Бергман в театрална драматургия. Докторантката поставя фокус върху непрякото влияние на Бергман в съвременните театрални форми – усвояване и прилагане на тематични, визуални, музикални и композиционни модели от кино-творчеството на Бергман. Именно този оригинален ракурс на проучването определя значимостта на дисертационния труд в научно-приложно отношение.

Основната цел, която докторантката си е поставила в дисертацията е чрез проведено собствено проучване да се представят и анализират творбите на Бергман оказали влияние върху развитието на съвременния театрален език и тематичното обогатяване на българския театър. Предметът на изследване е ограничен в рамките на българската театрална сцена в периода 1995 – 2019 и се фокусира върху конкретни спектакли реализирани по драматургични и

литературни текстове на Бергман – „Падането на Икар“, „Есенна соната“, „Замлъкване“, „Псевдоморалите“, „Сарабанда“, „След репетицията“, „Сцени от един семеен живот“,. Проучването се базира и на театралните постановки „Изкуството да смяташ боклука под килима“, „Часът на вълците“ и „Промяната“, чиято сценична реализация е на авторката на дисертационния труд.

Конкретните задачи, които докторантката си поставя за постигане на основната изследователска цел са формулирани по следния начин: 1. Анализ на творчеството на Ингмар Бергман в дискурса на театралното изкуство; 2. Описание на театралните постановки на Ингмар Бергман на българската сцена, включително чрез личен авторов опит; 3. Представяне на собствено изследване на театъра на Ингмар Бергман на българската сцена.

Заявената изследователска теза предполага много добро и обхватно познаване на творчеството на Бергман и връзката му с много други сфери като теология, психология, образование, социална интервенция. Текстът демонстрира добро познаване на значими аспекти от творчеството и идеите на Бергман, пряко свързани с развитието и надграждането на традицията на психологическия театър и авторския подход в сценичните изкуства. За доброто познаване на конкретната проблематика допринася задълбочения анализ на същностните теми в творчеството на Бергман, характерните режисьорски похвати, както и използването на емпиричен опит в изследването, анализ на конкретни театрални спектакли, интервюта, базирани на самостоятелно генерирани въпроси и лични наблюдения. Използваната методология е комплексна, оригинална и адекватна на поставените цели и добре съчетава теоретичното и практическо изследване.

В първия дял на дисертационния труд, разделен на три основни части, авторката демонстрира много добри умения в боравенето с ретроспективния и теоретичен анализ, чрез които в рамките на историческия подход представя същностни за разглежданата проблематика страни от личността и творчеството на Бергман. Съвсем закономерно е поставен акцент върху взаимодействието между кино и театър, преносът на смисли и средства между двете изкуства.

В първата част авторката прави портрет на режисьора, основан на неговата житейска и творческа биография. Втората част представя два съществени за изследователската теза на докторантката въпроса – „влияния и теми“ в творчеството на Бергман и характерни „режисьорски похвати“. Адекватно и

аргументирано авторката цитира и прави връзки между конкретни творби от филмовата и театрална практика на Бергман и основните теми и влияния в творчеството му. Умело е изведено ключовото влияние на Стринберг и Бах върху режисьора, както и определящите цялостното му творчество универсални теми за смъртта, любовта, семейството, Бог.

Определено приносен характер обаче има следващата тема, в която докторантката прави опит да регистрира и систематизира характерните режисьорски похвати на Бергман – безспорно трудна задача изискваща задълбочено проучване, анализ и систематизиране на резултатите. Авторката се фокусира върху няколко специфични за режисьора похвата, които назовава по следния начин: кино и театър в диалог, импулсът от несъзнаваното, актьорът в близък план, фокусна точка и пространство, светлина и музика вместо реплика. Именно регистрирането на тези бергманови похвати спомага за проследяването на неговото влияние в развитието на съвременния театрален език и по специално рефлексията на творчеството му в практиката на редица режисьори в България. Разглеждането на функциите на актьора, пространството, светлината и музиката като равностойни елементи от театралното и филмово изкуство е адекватно на най-съвременната теория за развитието на театралното изкуство, тази за постдраматичния театър на Ханс Тийс Леман.

В третата част авторката представя подробно театралните постановки, филмите и литературните произведения на Бергман подчертавайки реформаторската му роля в театралния процес и уникалния, авторски кино език.

Вторият дял на дисертационния труд проследява в пет обособени части популяризирането на бергмановото творчество в България, появата на театрални постановки по негови текстове след края на тоталитарния режим, рефлексията на театрални режисьори от началото на XXI век., личния опит и творческата биография на Десислава Шпатова. Определено този дял от текста има висока информативна стойност, тъй като запознава читателите с дългия и труден процес на запознаване на българската публика с творчеството на Бергман, преминава през първите опити с негови текстове на театралната сцена – спектаклите „Падането на Икар“ на Иван Добчев в ТР „Сфумато“ и „Есенна соната“ на Младен Киселов, детайлно представя индивидуалния сценичен опит на режисьорите Елена Панайотова, Крис Шарков, Иван Урумов, Валентин Ганев, реализираните в областта на радио театъра продукции „Градът“, „Лични

разговори” и „Есенна соната“. Десислава Щпатова, по увлекателен начин, базиран на задълбочено проучване, обективно представя практиката на отделните режисьори върху творчеството на Бергман като подчертава спецификата и търсенията на всеки един опит, което безспорно е качество на изследователския ѝ труд.

В четвърта част от втория дял на текста съвсем закономерно авторката отделя съществено внимание на личния си сценичен опит и реализираните постановки: „Изкуството да смяташ боклука под килима“ по „Сцени от един семеен живот“, „Часът на вълците“ по текстове на Бергман от „Из живота на марионетките“ и „Промяната“ по текстове на Лив Улман и Ингмар Бергман. В представянето на трите спектакъла Десислава Щпатова демонстрира завидно умение да реконструира, представя и обобщава богатия си режисьорски опит, което определено може да се подчертае като заслуга на предложения дисертационен труд. Първият спектакъл „Изкуството да смяташ боклука под килима“ не случайно е отличен с множество награди – „Аскеер 09“ за най-добър спектакъл, за режисура и за главна женска роля, специална награда за принос в популяризирането на театъра сред общността на град Пазарджик, номинации за награда „ИКАР“ и др. Още в първият спектакъл свързан с творчеството на Бергман Десислава Щпатова заявява задълбочения си интерес към регистрирането и преноса на неговите режисьорски похвати в конкретен театрален продукт – *„Целият режисьорски инструментариум на автора-докторант е подчинен на подробното изучаване на Бергман и на опита да се приложат някои от неговите открития за ритъма на сцените, за работа с детайла, за водене на разказа и използването на музиката като действащо лице. Всичко това се обединява в едно внушение – нашите драми са реплики на драмите на предишни поколения, човекът не може да надрасне егоцентризма си и живее в неговия плен. Чувствата нямат възраст и жизненият опит не прави човека по-мъдър е трагическа поанта, но именно неизбежността ѝ я прави възможна за понасяне.“* (83стр.).

В следващите два спектакъла авторката продължава да изследва различни аспекти от режисьорската визия на Бергман и основните теми в творчеството му . Спектакълът „Часът на вълците“ се фокусира върху „пространството“ в театъра – като сценична среда и вътрешно, въображаемо-игрово пространство на героите. С използването на новите технологии като изразно средство в театъра (3D мапинг)

Десислава Шпатова решава ключови сцени в спектакъла и дава основание постановката да бъде определена с термините „магически“, „фантазен театър“.

В третата постановка, реализирана през 2016г. на сцената на Университетски театър, НБУ авторката задълбочено се спира на една от основните теми в бергмановото творчество – тази за мъжа и жената като свързва в една театрална композиция мъжката и женската гледна точка. Като режисьорски похват е приложен пряк цитат от работата на Бергман в киното – непрекъснато присъствие на блуждаещи, реално не участващи в конкретните сцени и действието персонажи. В изграждането на конкретната театрална форма Десислава Шпатова се опира на едни от основните принципи изведени в теорията за постдраматичния театър на Ханс-Тийс Леман – не-йерархичност, едновременност и разнопосочност на театралните елементи; дистанция от текста чрез музикализация на речта, използване на медийни технически средства не с цел да се подсили въздействието на текста или да се предаде конкретно значение, а за създаване на допълнителна среда, която може да се съотнася с други, паралелно развиващи се нива в представлението. В дисертационния труд самата авторка много точно посочва специфичните белези на постдраматичната форма, която създава в спектакъла „Промяната“:

„Полифоничността на образа, на този сомнамбулен поток на съзнанието, се постигна от смесването на тела, езици – в спектакъла се говори на български, шведски и езика на глухите, медии – кино и театър,Голяма част от текстовете в спектакъла на автора са прожектирани и така езикът се отчуждава и отнема като средство за комуникация, за което голям принос има и глухата актриса в представлението....Спектакълът е замислен като образователен проект, но надхвърля тази цел и достига до сложна постдраматична форма, построена на асоциативен принцип, смесваща медии, мултиплицираща персонажите и внушаваща отсъствието на антагониста чрез пренастичане с присъствие на protagonисти и усвояване на режисьорското указание за „не-играене“ (89стр.).

В последния дял докторантката задълбочено и подробно аргументира избора на методология на собственото проучване като детайлно се спира на етичните правила и полезността на метода „интервю“. Авторката демонстрира много добри умения за анализ и синтез в работата ѝ, с различни по характер данни,

селектирани на базата на практически и изследователски опит в собственото авторово проучване. Избраният подход и методология безспорно допринасят за актуалността и достоверността на направените изводи.

Направеното проучване, анализ и описаните театрални постановки на българска сцена в голяма степен изпълняват поставените в дисертационния труд задачи и определено може да се каже, че формулираната в дисертацията цел е успешно изпълнена. Постигнатите приноси и резултати са точно представени в автореферата на докторантката, който е изготвен съгласно всички изисквания и отразява много добре съдържанието на основния текст. Авторефератът е в обем от 53 страници, които включват справка за приносите и библиография. В приложението към дисертацията коректно са посочени предходни публикации на докторантката, които, заедно с практическия ѝ опит на режисьор, свидетелстват за траен интерес към предложеното тематично поле. Публикациите са реализирани в различни научни издания в областта на изкуството и комуникациите.

Предложеният за защита дисертационен труд на Десислава Шпатова категорично може да бъде определен като цялостно и последователно изследване на творчеството на Ингмар Бергнаб и влиянието му върху българската театрална сцена, като основните приноси са свързани с теоретичния и практико-приложен аспект на текста. Сред приносните моменти в теоретичното поле са представения теоретичен модел на анализ чрез литературни, документални и научни източници, систематизирането на важни факти и събития от живота и творчеството на Ингмар Бергман и високата информативна стойност на текста. Като същностна заслуга на дисертационния труд трябва да се подчертае направеното самостоятелно проучване от гледната точка на театралния режисьор и работата на Бергман на театралната сцена. Безспорно като приносен момент трябва да бъде отчетен практико-приложен аспект на изследването и възможността за прилагането му в различни образователни програми по театър.

Дисертационният труд демонстрира висока степен на познаване на проблематиката, целенасоченост и самостоятелност на проведеното изследване и постигнатите резултати. Познавам Десислава Шпатова още като студент в НБУ тъй като и двете сме от „емблематичния“ първи випуск на програма „Театър“, НБУ. В последствие съм имала възможност да проследя първите и режисьорски опити в пространството на независимия театър в България, постановъчните и

търсения в сценични форми на границата между театър и кино. През последните няколко години участвах като актриса в две нейни представления, където силно впечатление ми направи високата степен на дисциплина, която Десислава Шпатова изискваше от всички участници в процеса, включително и от себе си. Качества като прецизност, вискателност и дисциплина се откриват и в педагогическата и работа със студентите по актьорско майсторство, както и в настоящото изследване, провокирано и стимулирано от практическия ѝ опит като режисьор. Смятам, че точно тези качества на докторантката допринасят за постигането на високи резултати както в практиката, така и в изследователската ѝ работа.

От позицията на актриса и театрален педагог бих искала да отправя препоръка и да насоча вниманието на авторката към по-задълбочено изследване, анализ и представяне на възможностите, в които творчеството на Бергман е предпоставка за развитие и актуализиране на преподаването на актьорски и режисьорски практики и техники – подобно изследване би имало голям принос в практико-приложната сфера на театралното изкуство и образование.

Въз основа на изложеното до тук и цялостната ми положителна оценка, категорично мога да заявя, че предложеният от Десислава Шпатова дисертационен труд „ИНГМАР БЕРГМАН НА БЪЛГАРСКАТА ТЕАТРАЛНА СЦЕНА“ отговаря на всички изисквания за придобиването на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство“. Като член на научното жури убедено гласувам „ЗА“ присъждането ѝ на Десислава Шпатова.

Гласувам „ДА“!

Дата: 07.07.2021г.

Гр.София

Изготвил:

доц.д-р Ася Иванова